

Проф. др Марина М. Симовић

Омбудсман за дјецу Републике Српске,
Факултет правних наука Паневропског универзитета „Апеирон” у
Бањој Луци

Проф. др Миомира П. Костић

Правни факултет Универзитета у Нишу

САВРЕМЕНИ ПРИСТУП ПИСМЕНОСТИ И НЕПИСМЕНОСТИ КАО КЛАСИЧНИМ КРИМИНОЛОШКИМ ТЕМАМА

У криминолошкој литератури не постоје јединствена схватања о томе како образовање може да утиче на испољавање делинквентних активности (песимистичка и оптимистичка струја), мада статистички подаци показују да се међу делинквентима налази велики број оних са ниским образовањем и нижим степеном културе. Ауторке су најприје истакле објашњење појма писмености/неписмености. Писменост је способност коришћења расположивих система симбола, који су у основи учења и подучавања, с циљем схватања и састављања или с циљем сачињавања комуникацијске смислености и знања. Писменост је шири појам од штампане ријечи, која се чита или пише. Она је обликована контекстом, учесницима и примјењеним технологијама. Данашњи контекст обухвата развој технологија, заједно с визуелним, аудио, гестовним, просторним, или мултимедијалним дискурсом. Неки научници тврде да је у вези с писмености, историјски посматрано, увијек постојао неки кризни тренутак.

Узимајући у обзир традицију, критицизам и приступе у односу на писменост, у документима UNESCO издвојене су четири области разумијевања писмености: писменост као самостални скуп вјештина; писменост као нешто што се примјењује, практикује и утврђено је стање; писменост као процес учења; писменост као текст, садржина од ријечи. Указујући

Марина М. Симовић, marina.simovic@gmail.com.

Миомира П. Костић, kosticm@prafak.ni.ac.rs.

на статистичку заступљеност неписмености код становништва у Србији и криминолошко уочавање односа неписмености са делинквенцијом, ауторке се осврћу и на одредбе Закона о родној равноправности, усвојеног 20. маја 2021. године у Србији, који је покренуо низ питања у домаћој јавности око примјене овог закона, посебно дијела који се односи на употребу родно сензитивног језика.

Суптилност опречних аргумената за и против одређених законских рјешења везаних за употребу родно сензитивног језика указује на снагу научног и стручног богатства лингвистичких знања која, у складу са сопственим одређењима, прихватамо или не прихватамо. Но, ауторке се, управо стога, подстакнуте разноликошћу снаге аргументације, враћају на криминолошке почетке једног од најважнијих услова опстанка човјека – писмености.

Кључне ријечи: Писменост; Неписменост; Култура; Делинквенција; UNESCO; Родно сензитивни језик; Родна равноправност.

1. УВОД

Бити писмен, означава особину оне особе која умије да чита и пише, која је описмењена. Писменост обухвата и познавање система писања и читања, као и коректну граматичко-стилску оспособљеност писања.¹ Стога, на први поглед, писменост треба да представља ријеч коју сви добро разумију. Али, истовремено, писменост је, концептуално посматрано, термин који у себи носи сложеност и динамичност и који се стално објашњава и одређује на многобројне начине. Схватања, распрострањена у јавности, о томе шта представљају појмови *писменост* или *неписменост*, стално су под утицајем: академских истраживања, програма рада различитих институција, националног одређења, културних вриједности, као и личних искустава.

У академској заједници теорије о писмености су се развијале, почев од оних које су у центру интересовања имале промјене у човјеку појединцу, ка онима које заступају много сложенији поглед и којима је обухваћен много шири социјални контекст, као „описмењено окружење“, или „описмењено друштво“. Тиме се, ипак, утиче на подржавање и омогућавање поступака описмењавања становништва. Као резултати у развоју ових схватања и напредака у односу према писмености, као и разумијевања међународне политичке заједнице, дошло се до неких видљивих помака. Најприје, од схватања писмености, као једноставног процеса за постизање основних когнитивних вјештина, до употребе тих вјештина на начине који доприносе социо-економском

¹ *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007, 930.

развоју, па све ка проширивању капацитета друштвене свијести и критичког одраза, као основа за личну и друштвену промјену.

Оно што је доступно на Интернету, као отвореној библиотеци, свакако се може сублимирати кроз одређења писмености, као:

1. Квалитет или ниво нечије писмености, квалитет читања или писања или,
2. Посједовање образовања; „да се испита нечија образованост“ или
3. Знање о неком одређеном предмету или пољу науке; „побољшање нечијег познавања финансија“.²

Наизглед једноставно, ова одређења могу бити приказана и у својој сложености. Отуда, писменост је способност коришћења расположивих система симбола, који су у основи учења и подучавања, у циљу схватања и састављања или у циљу сачињавања комуникацијске смислености и знања. Писменост је шири појам од штампане ријечи, која се чита или пише. Она је обликована контекстом, учесницима, и примијењеним технологијама. Данашњи контекст обухвата развој технологија, заједно с визуелним, аудио, гестовним, просторним, или мулти-медијалним дискурсом.³

Бити описмењен је срце учења у било којој предметној области. У ствари, бити писмен је предуслов за учење. На начин како студенти напредују током свог школовања и залазе у поједине области све детаљније, концепт писмености постаје све изазовнији. Студенти користе различите изворе знања, уз све сложену употребу језика и структура, уз посебно софистициране графичке и нумеричке презентације. Они уче стратегије писања и читања, користе различите евиденције и погодне изворе података, у свакој области.

Осим тога, писменост је одувјек обухватала колекцију културне и комуникацијске праксе, која се дијели међу члановима одређене групе. Како се мијења једно друштво и технологија, тако и писменост. Човјек 21. вијека мора да посједује широк спектар способности и вјештина, многобројне облике писмености. Ова писменост, као читање штампе *on-line* или учешће у виртуелним учионицама, представља мултипликовану, динамичку, савитљиву вјештину. Слично као и у прошлости, облици писмености су нераздвојно везани уз историјске околности, животне могућности и друштвене путеве појединаца и група.

На крају, писменост подразумева континуитет учења, којим се омогућава да појединац достигне своје циљеве, да развије своје потен-

² *Dictionary.com*, <http://dictionary.reference.com/browse/literacy>, приступ: 11. 3. 2015.

³ *Reflections about the Meaning of Literacy*, April 27, 2012, <http://www.literacyinlearningexchange.org/de-fining-literacy>, приступ: 11.3.2015.

цијале и своје знање и да учествује у пуној мјери у својој заједници и ширем друштвеном окружењу.⁴

2. ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ НА ПИСМЕНОСТ И ОПИСМЕЊАВАЊЕ

Неки научници, који се више деценија баве феноменом писмености, попут Графа, на примјер (*Graff, 1994*), тврде да је у вези с писмености, историјски посматрано, увијек постојао неки кризни тренутак. Школе и универзитети стално су представљали лако привлачне мете, са утврђеном одговорношћу и кривицом, у тешким, смутним временима, као и питање писмености становништва. Уз постојеће контрадикције, нивои писмености становништва спонтано служе као симболи и симптоми, узроци и посљедице. Они, сами по себи, представљају погодне, једноставне симболе за масовну критику, која се не упућује суштинским изворима или чак, у крајњем, успјешној трансформацији тог питања. Зато овај аутор цитира ријечи историчара Мајкла Каца (*Michael Katz*) да се скоро 150 година уназад образовање предлаже као средство за рјешавање сваког крупног друштвеног проблема.⁵

Граф чак издваја неколико кључних тачака које се односе на историјат писмености. Наиме, овај аутор истиче да писменост, исто као и школовање и учење, има своје историјске основе и темеље. Исто тако, ови процеси су снажно отпорни на промјене. Њихове су основе „фундаментално комплексне“, практично и теоријски. Писменост се поставља у хијерархијски однос моћи и богатства, као супротност егалитарној демократији. Затим, као њен допринос развоју економије, политике, друштва. Чак и елементарна писменост, као и учење и праксовање, представљају психичку, неуролошку и когнитивну радњу. Стицање писмености представља сложен задатак. Стога, различите друштвене околности, значај медија, технологије, педагогије, институционалних поставки, не подразумијевају мотивацију појединца саму по себи – уочавање потреба, некада одбрамбених или испуњених страхом, некада уз велико задовољство и сатисфакцију, несумњиво је већи подстрек, него што су то биолошка старост и социјални статус.

Велики сан реформатора био је у томе да се створе формалне, обавезне, масовне јавне школе „попут очекиване стране за виртуелну

⁴ *Ibid.*

⁵ H. J. Graff, *Literacy, myths, and legacies: lessons from the history of literacy*. In: *Functional Literacy: theoretical issues and educational implications*. (Ed. by Ludo Verhoeven). (1994). Netherlands: John Benjamins Publishing, 38. https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=z7nbgVnZyYMC&oi=fnd&pg=PA37&dq=history+of+literacy&ots=KMw46lcL6&sig=laSLEIovv36eMUh3FgVhprYw_s&redir_esc=y#v=onepage&q=history%20of%20literacy&f=false, приступ 11.3.2015.

универзалну трансмисију минималног нивоа писмености, реципрочно распрострањеног с основним догмама секуларног морала“.⁶

Писменост је дио елементарног образовања. Међутим, као главна потешкоћа јавља се распрострањеност евидентирања неједнаких могућности и школских почетака, од радикално различитих основа за дјецу из неједнаких друштвених класа, раса, и етичких група и професорских очекивања, у вези са способностима различитих младих особа. Родни приступ такође је значајан. Мотивација међу младима умногоме се разликује, у различитим социјалним линијама, али и између дјеце и младих истог поријекла.

Слично томе како појединци прате другачије путеве ка описмењавању и учењу, историјски посматрано, и људска друштва заузимала су различите стазе у достизању виших нивоа популарног описмењавања.⁷

У САД, на примјер, постоји дуга традиција у напорима државе за описмењавање становништва, чак дужа од двије стотине година. Од најранијих дана оснивања федералне државе, владе су увијек обебжећивале фондове да утемеље, охрабре и прошире програме, ради пружања помоћи одраслим особама да превазиђу образовне потешкоће, које онемогућавају успјешно и одговорно учешће у животу и напретку једног народа. Стога су САД, на нивоу савезне власти, организовале вечерње школе за одрасле, образоване путем курсева, као и школовање за натурализоване Американце. Записи у државним архивама садрже доказе о организованом образовању за одрасле, који датирају још из 18. вијека. До раних шездесетих година 20. вијека, сиромаштво и описмењавање одраслих, постали су поновни предмет пажње у САД. *Economic Opportunity Act*⁸ (ЕОА), донијет 1964. године, у глави другој прописује нормативни темељ основног едукативног програма за одрасле, као посебне буџетске линије. Те прве године, након усвајања овог закона, САД су издвојиле 18,6 милиона долара за различите програме образовања одраслих.⁹

У Европи су министри образовања Европске уније поставили заједнички циљ да се стопа петнаестогодишњака, који нису савладали основе читања, смањи са садашњих 20 одсто на 15 одсто, и то до 2020. године. Према извјештају Програма процјена ученичких постигнућа

⁶ *Ibid.*, 50.

⁷ Н. Ј. Graff, 43–52.

⁸ Овим законом успостављају се разни социјални програми усмјерени на олакшавање образовања, здравства, запошљавања и опште добробити сиромашних Американаца. Закон је потписао у августу 1964. године тадашњи амеички предсједник Lyndon Johnson.

⁹ *History of the Adult Education Act*, <http://www.naepdc.org/issues/AEAHistort.htm>, приступ 18.3.2015.

(ПИСА) Организације за економску сарадњу и развој (ОЕСД), у 2009. години, 41 одсто ученика у Бугарској није достигло одговарајући ниво функционалне писмености, а у Румунији 40,4 одсто. Број функционално неписмених се ипак смањило у односу на 2006. годину за 10,1 процентни поен у Бугарској и 13,1 процентни поен у Румунији. Најмање функционално неписмених ученика у Европској унији је у 2009. години забиљежено у Финској (8,1 одсто).

Према Извештају ПИСА за 2009. годину, проценат ученика у Србији који нису достигли ниво функционалне писмености смањен је са 52 одсто у 2006. години на 33 одсто у 2009. години. По читалачкој писмености ученика, Србија је била испред: Бугарске, Румуније, Црне Горе и Албаније, а заостајала је за Словенијом и Хрватском. Извештај је показао да у Европској унији постоји значајан јаз међу половима, пошто је стопа дјечака (26,6 одсто) који нису довољно писмени знатно већа од стопе девојчица (13,3 одсто). Јаз међу половима је најмање изражен у Холандији, у којој према подацима из 2009. године, 10,8 одсто девојчица и 17,9 одсто дечака није савладало у довољној мјери читање и писање. Слиједи Данска (11,5 одсто девојчица и 19 одсто дјечака) и Белгија (13,8 одсто дјевојчица и 21,5 одсто дјечака). Тај јаз највише је изражен на Малти, у којој 48,4 одсто дјечака није савладало у довољној мјери писање и читање, а дјевојчица 24,4 одсто, затим Бугарској (52 одсто дјечака и 29,2 одсто дјевојчица) и Литванији (35,5 одсто дјечака и 13 одсто дјевојчица).¹⁰

У земљама у којима је неписменост искоријењена, питање о писмености се не обухвата пописом. У Србији се оно редовно прати у свим досадашњим пописима, а поставља се свим лицима старијим од десет година. По попису из 2002. године, у Србији је било 232.925 неписмених лица, што је било 3,5 одсто од укупног становништва старијег од десет година. Од броја неписмених, 81,1 одсто је било у централној Србији или 188.835 лица, а у Војводини 44.090, или 18,9 одсто. Истовремено, удио неписмених у укупном становништву старијем од десет година био је 3,8 одсто у централној Србији и 2,4 одсто у Војводини.¹¹ Резултати пописа из 2012. показали су да је број неписмених људи у Србији преполовљен у односу на попис из 2002. године и сада их има око 165.000, од којих више од 80 одсто чине жене. Непотпуну основну школу има око 677.000 становника Србије или 11 одсто, а 2002. било их је више од милион. С

¹⁰ „Недовољна писменост проблем и у Европској унији и Србији“, 7.9.2012. <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/4670-nedovoljna-pismenost-problem-i-u-eu-i-srbiji>, приступ 24.3.2015.

¹¹ „Слика неписмености у Србији“, Београд: *Демографски преглед*, год. IV, број 16/2003, 1. <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/Demografski%20pregled/2003/16%20Slika%20nepismenosti%20u%20Srbiji.pdf>, приступ 24.3.2015.

високим образовањем у Србији је нешто више од 650.000 становника, што је скоро 11 одсто, за разлику од 2002. године, када је било 6,52 одсто. Компјутерски је неписмено више од 50 одсто становништва Србије.¹²

3. ОБЛАСТИ РАЗУМИЈЕВАЊА ЗНАЧАЈА ПИСМЕНОСТИ

Од средине 20. вијека научници су почели да посвећују посебну пажњу дефинисању писмености, а њихов рад имао је непосредне последице у приступима праксе и политике појединих земаља. Научници широког спектра интересовања, из области психологије, економије, лингвистике, социологије, антропологије, филозофије и историје, почели су да учествују у дебати разноликог контекста о томе шта је писменост и како је она повезана у ширем смислу с образовањем и сазнањем. Узимајући у обзир традицију, критицизам и приступе у односу на писменост, у документима UNESCO издвојене су четири области разумијевања писмености. То су: писменост као самостални скуп вјештина; писменост као нешто што се примјењује, практикује и утврђено је стање; писменост као процес учења и писменост као текст, садржина од ријечи.¹³

Писменост као самостални скуп вјештина обухвата умијеће читања, писања и говора. Најубичајеније разумијевање писмености је управо у томе да је то скуп процијењивих вјештина, посебно когнитивних вјештина читања и писања, које су независне од контекста у коме су стечене и од прошлог живота те особе. Ово схватање писмености обухвата и умијећа рачунања, као и способност приступа знању и информацијама.

Сљедећа област разумијевања писмености односи се на то како се писменост примјењује, практикује и утврђеном је стању, па више представља начин скретања пажње на писменост као вјештину примјењену на прави начин. Шездесетих и седамдесетих година 20. вијека оваквим схватањем иницијално се истицао значај писмености на социо-економски развој.

Писменост као процес учења подразумева да када неко учи, тај постаје описмењен. То је један од андрагошких принципа или теорије образовања одраслих, по којој је ученик у центру едукативног процеса, уз критичку рефлексију тог центра.

Писменост као текст, садржина састављена од ријечи, четврти је начин разумијевања писмености, као предметно одређење, у коме је приroda тог текста састављена и коришћена од стране писменог појединца.

¹² „У Србији 165.000 неписмених“, <http://www.dnevnik.rs/drustvo/u-srbiji-165000-nepismenih>, приступ 24.3.2015.

¹³ *Understandings of literacy*, стр. 148, http://www.unesco.org/education/GMR2006/full/chapt6_eng.pdf, приступ 10.3.2015.

Текстови се разликују, у зависности од предмета и жанра. Овај начин под-разумијева анализу садржаја, слично социо-лингвистичком дискурсу.¹⁴

Објашњења писмености неминовно воде објашњењу супротне појаве – неписмености. Један од прегалника филозофске мисли 20. вијека А. Н. Вајтхед (*Alfred North Whitehead*) рекао је: „Не незнање, већ незнање незнања је смрт знања“. У науци се наводе различити изрази, као неписменост, полунеписменост и функционална неписменост, које су праћене фрустрацијама, узнемиреношћу и разочарењем особе код које је уочена мањкава писменост. Осим тога, спомиње се и прикривена неписменост која означава игнорисање, односно незнање сопственог незнања. Неписмене особе скривају своју неписменост од себе и често не схватају у потпуности информације и идеје које примају из спољног свијета. И пошто неписменост никада, као таква, није била идентифи-кована од стране саме неписмене особе, она је скривена и од других.¹⁵

4. ПОСЉЕДИЦЕ НЕПИСМЕНОСТИ

Неписменост може да погађа како индивидуу, тако и друштво, у цје-лини. То се односи на сљедеће аспекте живљења: ограничење способ-ности да се приме и разумију суштаствене информације; назапосленост (стопа незапослености је 2–4 пута већа код оних с нижим степеном об-разовања, него код оних с вишим образовањем); нижа зарада; обављање једноставнијих послова; ограничење могућности цјеложивотног учења и професионалног развоја; неизвјестан финансијски положај; придавање малог значаја читању и образовању у породици, што често води ка интер-генерацијској трансмисији неписмености; низак ниво самопоштовања, који може довести до изолације; утицаји на здравље (неписмене особе доживљавају повреде на послу, потребан им је дужи опоравак и чешће су злоупотребе медикамената, усљед незнања о томе како да заштите своје здравље и зато што имају тешкоће код читања и разумијевања релевант-них информација, као упозорења, дозирање, контраиндикације).

Неписменост има и своје посљедице за друштво. Пошто је писме-ност суштинско средство за појединца и друштво да буду конкурентни у условима нове глобалне економије, многе позиције остају непопуње-не усљед мањкања личне способности да се оне досегну. Тешкоће око разумијевања социјалних извора умањују ниво укључивања у заједницу и учешћа у грађанском друштву.¹⁶

¹⁴ *Ibid.*, 149–152.

¹⁵ Applied Scholastics, <http://www.appliedscholastics.org/education-issues/hidden-illiteracy-the-ignorance-of-ignorance.html>, pristup 10.3.2015.

¹⁶ Consequences of illiteracy, <https://www.foundationalphabetsation.org/en/foundation/causes-of-illiteracy/consequences-of-illiteracy/>, pristup 10.3.2015.

У криминолошкој литератури не постоје јединствена схватања о томе како образовање може да утиче на испољавање делинквентних активности (песимистичка и оптимистичка струја),¹⁷ мада статистички подаци показују да се међу делинквентима налази велики број оних са ниским образовањем и нижим степеном културе.¹⁸ Међу многим факторима везаним за утицај школе на криминалитет посебно се истиче неуспјех у школи, напуштање школе и низак ниво образовања. Слаб успјех у учењу, понављање разреда и слабо напредовање у савладавању школског градива, утичу на немогућност стицања потребног знања и образовања, недостатак радних навика, као и на појаву одређених сметњи у понашању, као што су: бјежање од школе, скитња, алкохолизам, наркоманија, проституција, вршење кривичних дјела.¹⁹

Фактор напуштања школе сматра се основним узроком делинквенције и појаве наркоманије међу дјецом. Резултати истраживања су понекад контрадикторни, поготову када се установи да су многа девијантна понашања учињена од стране оних који похађају школу, али је, опет, једноставније открити или ухапсити оне који су напустили школу. Исто тако, вјероватније је да ће делинквентно понашање, поготову оно учињено с групом вршњака, олакшати доношење одлуке да се напусти школа.²⁰ Школска средина, као и потешкоће око уклапања у новоформиране односе захтијевају способност прилагођавања, која има скоро одлучујући допринос за дјететов даљи однос према школи и образовању и за евентуалну појаву девијантног и делинквентног понашања, чак више него што је допринос интелектуалних способности.

Међутим, процеси образовања и школовања, иако садрже низ недостатака техничке и садржајне природе, не могу имати дејство непосредног криминогеног фактора. Када дијете потиче из деградиране породице, школа тешко може да утиче на дијете у супротном смјеру од онога у породици, који је примаран, зато што нова средина, с посебним захтјевима и специфичним ауторитативним односом, само додатно оптерећује и збуњује већ виктимизирано дијете. Сами родитељи ће постати обесхра-

¹⁷ Ломброзо је истицао да дјеца која већ у основној школи показују стигмат рођеног криминалца – треба да буду издвојена и подвргнута специјалном третману, планираном тако да јача инхибиторне факторе и угуши криминалне нагоне. Н. Mannheim, *Comparative Criminology*, Routledge and Kegan Paul, London 1970, 224.

¹⁸ М. Милутиновић, *Криминологија*, Савремена администрација, Београд 1988, 323 и 324.

¹⁹ С. Константиновић-Вилић, В. Николић-Ристановић, *Криминологија*, Студентски културни центар, Ниш 1998, 315.

²⁰ Клиnard наводи разврставање начина напуштања даљег школовања, и то као: нехотично напуштање, напуштање због менталне заосталости и напуштање школе од стране интелектуално способне дјецe. В. М. Clinard, *Sociology of deviant behavior*, Holt, Rinehart and Winston, New York 1968, 715.

брани у условима социјалне изолације, сиромаштва, брачног раздвајања или недостатка друштвене потпоре, а као посљедица њихове деморалисаности, они ће бити мање способни да успоставе контакт са дјецом нижих интелектуалних могућности и да им пруже подршку у развијању емоционалне контроле, спремности за учење и другим друштвеним вјештинама. Сви ови недостаци утичу да дијете буде лоше припремљено за друштвене и образовне захтјеве које поставља школа. Такође, дијете које крене у школу с развијеним способностима да испољава агресивност и осјећа неиспуњеност – лоше је припремљено да савлада читање, што представља најзначајнији образовни задатак првих година у школи.

Осим тога, још једна особина, у многобројним високо ризичним факторима јављања насиља и антисоцијалног понашања код дјече, јесте недостатак породичне подршке за остварење доброг владања у школи и залагања да се савлада школско градиво. Дјеца из таквих породица се зближавају с дјецом сличних особина и понашања, што ствара велике тешкоће наставницима који несвјесно постају недосљедни у свом односу према ђацима, вербално их злостављају и стварају принудни однос са дјецом. Због тога, неки социолози истичу да “иронијом животног искуства” насилни обрасци понашања наставника оживљавају породично искуство високо ризичне дјече и појачавају њихово проблемско понашање. Тако се између агресивне, одбојне деце и наставника ствара јаз који онемогућава пружање подршке проблематичној дјечи. То се нарочито може да одрази у контактима између родитеља и наставника, у коме родитељ осјећа понижење и бол због дјететовог понашања.²¹

Она дјеца која испољавају рано и непрекидно антисоцијално понашање су више склона томе да покажу неуспјех у учењу још у основној школи и мањак привржености школи. Рано испољавање непрекидног антисоцијалног понашања у првим годинама основне школе предсказује да ће се касније јавити криминално и насилничко понашање. Дјеца која показују антисоцијално понашање, као што су агресија, негативистичко расположење и изливи беса, током периода основношколског узраста, имају већу вјероватноћу да се упусте у злочин и насиље као адолесцененти и одрасле особе, него дјеца која не испољавају антисоцијално понашање. Неуспјех у учењу је фактор ризика насиља и делинквенције који се испољава као показатељ у каснијим годинама основношколског образовања, док недостатак привржености школи доводи до веће склоности ка делинквенцији, него код младих који прихватају свој положај и улогу ђака, као нешто што је жељено и води оспособљавању за живот.

²¹ J. Coie, *Prevention of Violence and Antisocial Behavior*, In: *Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency* (ed. Ray DeV Peters, Robert J. McMahon), SAGE Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi 1996, 7–9.

5. НЕКОЛИКО ЗАКЉУЧНИХ РАЗМАТРАЊА

Комуникација међу члановима групе не представља посебну специфичност људског рода, већ и чланови других виших и нижих животињских врста имају своју особену комуникацију. Међутим, проналазак писма ипак представља неупоредиво важније средство за комуникацију, него било које друго „материјално помагало путем којих поруке стижу од својега извора (даваоца) до оних којима су намијењене (прималаца)“.²² Како опажа Звонаревић, проналазак писма омогућио је да поруке међу људима бивају одашиљане и примане, независно од онога ко их је упутио или створио. Јер, домет поруке више није зависио од јачине човековог гласа или звука удараца бубњева.

Начин, средства и циљеви који се остварују размјеном порука међу људима условљен је многобројним егзогеним и ендогеним карактеристикама, а посебно крајњим невидљивим или ближим, видљивим циљевима који се желе остварити. Није свако дејство одашиљане поруке прихватљиво за друштво у датом тренутку, нити увијек неприхватљиво. Крај 20. и почетак 21. вијека донијели су нови, убрзани вид комуникације, преко посебног техничког средства, компјутера и виртуелног света, Интернета. Техничка описмењеност покренула је многе од свјетских револуција на прагу 21. вијека, док су и многе индивидуалне аспирације, тежње, догађаји, у појединачним људским животима, донијели неслућене изазове.

Питање писмености и описмењавања становништва није индивидуални, ничим регулисани процес, који треба да зависи од воље појединаца. То је државно питање, приоритетно, с циљем остваривања националног интереса народа. Стога, мора функционисати уз одређене буџетске стандарде, предвиђене не само за постизање крајњег циља – основног описмењавања становништва, већ за стварање високо софистициране мреже стручњака и институција, који би се овим питањем бавили.

Искорјењивање неписмености мора бити приоритетни задатак свих учених људи. Потреба за школом и стицањем сазнања треба да нас врати у вријеме Доситеја Обрадовића, чији „Живот и прикљученија“ и даље приповиједа о насушној потреби људи за знањем.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Bach, Manuela, *Prevention and Control of Aggression and the Impact on its Victims*, Springer Science & Business Media, New York 2004;

²² М. Звонаревић, *Социјална психологија*, Школска књига, Загреб 1976, 379.

2. Verhoeven, Ludo, *Functional Literacy: Theoretical Issues and Educational Implications*, *Studies in Written Language and Literacy*, 1994. (<https://eric.ed.gov/?id=ED377475>), accessed 17 December 2021;
3. Ellis, Jeanine, *A History and Analysis of the Adult Education Act, 1964-1984*, 1984 (<https://eric.ed.gov/?id=ED252658>), accessed 19 December 2021;
4. Graff, J. Harvey, *Literacy Myths, Legacies, & Lessons: New Studies on Literacy*, Transaction Publishers, New Brunswick 2012;
5. Kagitbasi, Cigdem, Goksen, Fatos, Gulgoz, Sami, “Functional Adult Literacy and Empowerment of Women: Impact of a Functional Literacy Program in Turkey”, *Journal of Adolescent and Adult Literacy* 48/2005;
6. Константиновић-Вилић, Слободанка, Николић-Ристановић, Весна, *Криминологија*, Студентски културни центар, Ниш 1998;
7. Mannheim, Hermann, *Comparative Criminology*, Routledge and Kegan Paul, London 1970 (<https://www.cambridge.org/core/journals/the...>), accessed 3 November 2021;
8. Martins, Lina (ed.), *Prevention and Control of Aggression and the Impact on its Victims*, Springer Science+Business Media, New York 2014;
9. Martinez, Rodrigo, Fernandez, Andres, *The Social and Economic Impact of Illiteracy: Analytical Model and Pilot Study*, UNESCO Literacy Centre Milford, Inc. How the Literacy Centre Got Started, 2010. (), accessed 1 March 2021;
10. Милутиновић, Милан, *Криминологија*, Савремена администрација, Београд 1988;
11. O’Neil, Mary Lou, Şismanoğlu Şimsek, Şehnaz, Koçer, Suncem, *Guide to Gender Sensitive Use of Language Updated 2nd edition*, Kadir Has University Gender and Women’s Studies Research Center All rights reserved, Istanbul 2017;
12. Ray DeV Peters, McMahon, Robert J., *Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse, and Delinquency*, SAGE Publications, 1996;
13. *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад 2007;
14. *The Basic Understandings Of Literacy* (<https://www.bartleby.com/essay/The-Basic...>), accessed 15 September 2021.
15. Thengal, Niranjana, “Social and economic consequences of illiteracy”, *International journal of behavioral social and movement sciences* 2/2013 (<https://ijobsms.in/vo12issue.13bp14.pdf>), accessed 1 November 2021;
16. Yates, Rachel, *Literacy, Gender and Vulnerability: Donor Discourses and Local Realities*, *IDS Bulletin*, Vol. 28 No 3, 1997, (<https://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10...>), accessed 10 November 2021;
17. Clinard, Marshall, B., Meier, Robert F., *Sociology of Deviant Behavior*, Cengage Learning, New York 2016;
18. Zvonarević, Mladen, *Socijalna psihologija, Školska knjiga*, Zagreb 1976.

Associate Professor Marina M. Simović, LL.D.

Secretary of the Ombudsman for Children of Republic of Srpska,
Faculty of Law University „Apeiron“ Banja Luka

Full Professor Miomira Kostić, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

CONTEMPORARY APPROACH TO LITERACY AND ILLITERACY AS CLASSIC CRIMINOLOGY TOPICS

Summary

There is no consensus in the criminological literature on how education can influence the expression of delinquent activities (pessimistic and optimistic currents of opinion), although statistics show that delinquents include a large number of those with low education and a lower level of culture. The authors first pointed out the explanation of the concept of literacy/illiteracy. Literacy is the ability to use available systems of symbols, which are the basis of learning and teaching, for the purpose of understanding and composing, or for the purpose of compiling communicative meaning and knowledge. Literacy is a broader concept than the printed word, which is read or written. It is shaped by context, participants, and applied technologies. Today's context encompasses the development of technology, along with visual, audio, gestural, spatial, or multimedia discourse. Some scholars claim that, from historical point of view, there has always been some crisis moment in literacy.

Taking into account the tradition, criticism and approaches to literacy, UNESCO documents identify four areas of understanding literacy: literacy as an independent set of skills; literacy as something that is applied, practiced and is an established condition; literacy as a learning process; literacy as text, word content. By pointing out the statistical prevalence of illiteracy among the population in Serbia and criminological observation of the relationship between illiteracy and delinquency, the authors also refer to the provisions of the Law on Gender Equality, adopted on 20 May 2021 in Serbia, which raised a number of questions in domestic public regarding the application of this law, especially the part related to the use of gender sensitive language.

The subtlety of conflicting argument that are for and against certain legal solutions related to the use of gender-sensitive language indicates the

strength of scientific and professional wealth of linguistic knowledge that, in accordance with our own preferences, we may or may not accept. But, for this very reason, the authors encouraged by the diversity of the power of argumentation, return to criminological beginnings of one of the most important requirements for human survival - literacy.

Key words: *Literacy; Illiteracy; Culture; Delinquency; UNESCO; Gender sensitive language; Gender equality.*